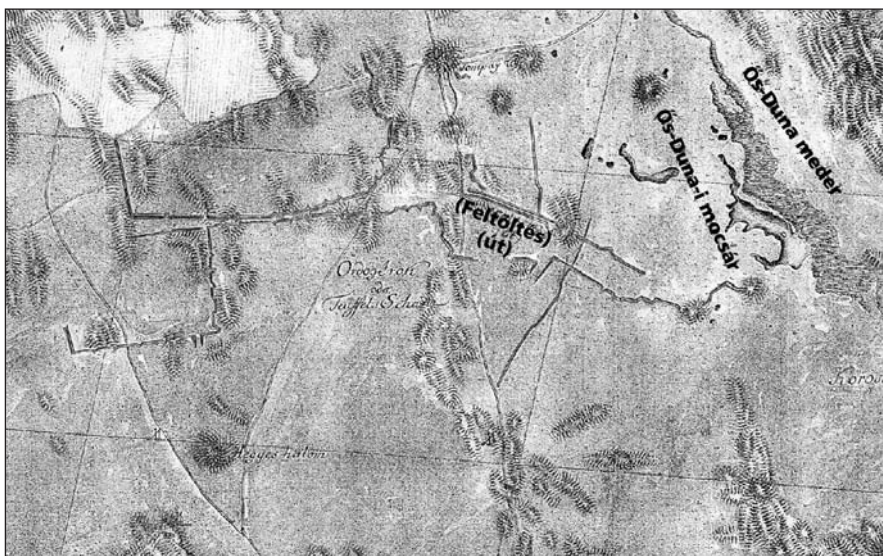

A földvár elhelyezkedése hadászati szempontból

A vár a Duna-Tisza közén középpont került el, Bajától és Szegedtől is kb. 50-50 km-re. Mindkét település és térsége már a honfoglalást megelőző időben fontos hídfőállás, folyóátkelőhely volt. A Duna nyugatról, a Tiszta keletről szolgálta a földből épített erősség védelmét. A lóháton közlekedő hírvivő ekkora utat váltott lóval, egyszeri vagy kétszeri váltással, kettő óra időtartam alatt tett meg. Az esetleges ellenséges hadnak ekkora távolság megtételéhez kettő napra volt szüksége. Ha a hadnépnek a folyón történő átkelését is figyelembe vesszük, úgy ez még egy napot vett igénybe. Délről a védelmet az Al-Duna és a Fruska-góra nyújtott. A délről történő támadás jelzéséhez a távolság arányának megfelelően több időre volt szükség. Az északi irányú támadást a vár lakóinak, a kor hadviselésének megfelelően kellett megelőzniük.

Ismert tény, hogy a török sereg haladása átlagosan napi 14 km-es sebességgel történt.

Az akkori hadviselést figyelembe véve a földvár helyének megválasztása nagyon előnyös volt. Az építmény tagozódásának kialakítása nagy szakértelmet tükröz. Az adott helyen megépült erődítmény élelemmel történő ellátását a kornak megfelelő termelési mód – a nomád pásztorkodás – tette lehetővé. Jelen helyzetben a várról, várfalról szólni pontatlan, mert nem tudjuk, hogy a térképen jelzett, bástyákkal megerősített falnak vélt építmény anyagában hogyan tevődött össze, kivitelezésében milyen volt. Minden bizonnyal fával megerősített, földből épített, a terepszintből kiemelkedő, a lovas látóhatára fölé emelkedő, 3–4 m magas védmű lehetett. Erre következtethetünk a már hasonló helyen feltárt régészeti leletekből, építményekből. Mivel a tér szintjéből kiemelkedő védműhöz az anyagot, a földet zömében a helyszínen termelték ki, ezért annak helyén árok keletkezett, ami a fallal együtt a védelmet szolgálta. Az elnevezés is „Ördög Árok”. Az erősség védművei az Ós-Duna medrébe, a mocsárba belenyúló szakaszaiban megváltoztak. A feltöltések a közlekedést szolgálták. Feltehetően ezeket a mocsárban lévő utakat, töltéseket csak a várvédők ismerték. A kiépített mocsárvilág a gyepeket töltötte be.

Az építkezéshez, a fönntartáshoz nagyon sok faanyagra volt szükség. A várfalak gyilokjáróinak belső bélelése, a kapuk, a belső építmények – még akkor is, ha azok csak sátrak voltak –, a hadnép és családjaiknak ellátása sok fát igényelt. A nagyobb távolságból történő szállításhoz nem volt meg a megfelelő feltétel. Az igényt csak a helyben lévő erdőből tudták kielégíteni. Erdősítéshez történő talajfeltárásból ismert, hogy a térséget zömében tölgykőrisszál ligeterdő borította. A közelben fekvő Tölös területi elnevezés is ezt jelzi. A honfoglaló magyarság szókincsében a tölös tölgyest jelentett. A tompai lakosú 81 éves *Teleki Imre* elbeszéléséből ismert, hogy Kisszállás, Tompa, Mélykút települések közötti területet korábban mind Tölösnek nevezték. A tölgyes a faanyagon túlmenően – az állattalomány őszi, téli takarmányozásához adta a makkot. A sertéseket makkon hizlalták. Az erdei gyümölcs a várakók ételmezését szolgálta, szárítással, aszalással télire tartósították.

Az ikervár tagozódása

A térképen jelzett erősség két jól elkülöníthető részből állt, a felső- és alsóvárból.

A felsővár kb. 130 m tengerszint feletti magasságon fekszik. A térképen a déli és a keleti fal jól, teljes hosszban, az északi falnak kb. a fele, míg a nyugati falnak csak egy töredéke látható. A hiányzó falszakaszok feltehetően a térképezés idejére már elpusztultak. Az is le-

hetséges, hogy korábban sem épültek meg. Az építést végző, kényszerből tovamonuló népcsoportnak nem volt rá ideje. Feltehető az is, hogy éppen a fővezér halála miatt nem történt meg a földvár nyugati falainak kiépítése. Az 1700-as évek második felében készült térképen látható építmény jó állapotban lévőknek mondható a rajz alapján. Ha az avarkorból származik a létesítmény, abban az esetben is kb. 1000 éves. Amennyiben az idő pusztításával szemben akkora időszakot túlélt emberi kéz alkotása, úgy azt nagy gonddal, odafigyeléssel építhették meg.

A felsővár minden bizonnyal a hadnép tartózkodási helye volt. A déli fal hossza kb. 1230 méter. Ezen a várfalon látható négy bástya és egy kapu. A bástyák közötti távolság 196 méter. Ekkora térközt a honfoglalás előtti időben használatos löfegyverrel, íjjal két oldalról le tudták fedni. A keleti falszakasz 870 méter hosszú. A védmű déli végénél egy nagyméretű sarokbástya látható. Északi irányba haladva 84 méter után a fal síkjából keleti irányba 28 m-re kiemelkedik egy 84 m hosszú falszakasz. Tovább haladva 84 m után található a három bástya egymástól 112 m-re. A keleti fal az alsóvárba vezető folyosó falával zár, kb. derékszögben a térkép szerint. A felsővár területe 107 ha lehetett, ha a hiányzó falszakaszokat figyelmen kívül hagyjuk.

A térképen jól látható északi falszakasz 630 m hosszú. A keleti és az északi falszakasz találkozásánál van egy át-

járó, amelyen keresztül az alsóvárba vezető folyosóba lehetett jutni. Az északi várfalon középpont látható egy bástya, amely a vár belseje felé emelkedik ki a fal síkjából. Ezzel a fallal közel párhuzamosan, ettől északra látható a térképen egy hasonló nagyságú falszakasz, amelynek síkjából a bástya északi irányba emelkedik ki.

A folyosó kezdeti szakasza, amely az alsóvárba vezet, az előbb említett két fal. A nyugati végénél 160 m, a keleti várfal hossz tengelyének irányánál 80 m széles. Ezt tekinthetjük egy belső várnak is. Az összekötő folyosó hossza 2128 m, területe 16,0 ha, tizenöt bástyával védve. Ahol a folyosó legszűkebb volt, ott is elérte a 20 métert. A felső- és alsóvár között a bástyákkal megerősített folyosón keresztül tudták tartani a védők a kapcsolatot a harci események ideje alatt is.

Az alsóvár területe nem határozható meg, mivel beleolvad a mocsárvilágba, ezért több száz hektárra tehető. A védművek építésével igazodtak a meglévő tereptárgyakhoz, dombokhoz. A mocsárba futó építmények: falak, árkok, feltöltések hossza a térkép segítségével fölmérhető, ami több mint 11 000 m. Keletről az alsóvár nem volt védve emberi építménnyel. Itt a védelmet a mocsárvilág nagy kiterjedése adta. A régi és a még ma is élő területi elnevezések bizonyítják a mocsárvilág korábbi nagy kiterjedését. Ilyen nevek: Tompató, Tőzeges (több helyen is), Kőröstó, Sóstó, Kőrösér, Antallapos, Pipicjárás=Bibicjárás, Halastó, Sasheverés, Sasállás, Gólyafészkes, Kelebiai Halas tavak, Darvas (ahol valamikor a daru költött). Ma a talajvíz több méter mélyen található, a terület erdővel borított.

Az alsóvár belenyúlt az Ős-Duna medrébe. A jóságállománynak korlátlan mértékben adott ivóvizet és bőséges tápanyagot.

A Kunfehértó, a Kelebiai halastavak, a határ túloldalán lévő Ludastó mind egy Ős-Duna mederben fekszenek. A közben lévő mederszakaszokat a szél homokkal feltöltötte. A Csholnoky-féle homokvonulatokkal kapcsolatos elmélet is ezt támasztja alá. Az 1000–1500 évvel korábban az Alföldet átlósan átszelő Ős-Duna áradás idején és a csapadékos időszakban vízzel feltöltődött. Hatalmas területek váltak ezáltal mocsárrá és járhatatlanná. Ehhez a mocsárvilághoz csatlakozik az alsóvár.

Ma már nehéz elképzelni, hogy a közelben lévő Bácsalmást érintő Kígyóscsatornán a törökök hajóval árut szállí-

tottak, amit írásban is rögzített feljegyzések bizonyítanak.

A vár védhetősége

A támadás hírére az állatállomány bizonyos részét a felsővárba terelték.

A lovakat a harci cselekményekhez használták, egyéb állatokkal pedig táplálkoztak.

A felsővár déli és keleti falának hossza 2100 m.

Az összekötő folyosó északi irányt elzáró szakasza 2000 m hosszúnak tekinthető. Az alsóvár töredezett falmaradványa, árokrendszere délkelet irányba fut, közel 3000 m hosszú. A felsővár, az összekötő folyosó és az alsóvár falai egymáshoz csatlakozva közel zsákoltszerű félkörív alakú, hossza összesen meghaladja a 7000 métert.

Ha a támadóknak nem volt megfelelő helyismeretük és a terep is fedett volt, akkor egy déli irányú támadás esetén ekkora teret az ellenség nem tudott átlátni. A védősereg a felsővárból a meglehetősen széles kapun át kitorve az ellenség háta mögé tudott kerülni. Az északi irányban a bástyákkal erősített összekötő folyosó zárta a támadók menekülésének útvonalát, s közben jelentős „tűzerővel”, nyílzáporral kerültek szembe. Így menekülésre kelet-délkelet irányba volt lehetőség, ami a mocsárvilágba vezetett. Itt a terepviszonyok miatt a hadrend felbomlott, a támadó sereg szétszóródott.

A várvédők, az üldöző harcosok a mocsárban kiépített töltéseken és az összekötő folyosón keresztül visszatudtak jutni a felsővárba, az újabb csapatokkal támadó ellenség észrevétele nélkül. A várba történő visszajutáshoz a védőknek nem kellett keresztülvágniuk magukat az ellenségen. Így megvolt a feltétele az újabb kitörésnek.

Ha a várvédőket olyan jelentős túlerő támadás érte, hogy a felsővárat fel kellett adniuk, úgy az összekötő folyosón keresztül az alsóvárba, a mocsárvilágba tudtak menekülni, ahol szigetszerűen homokbuckák helyezkedtek el. A felsővár kiürítésének védelmét szolgáltatta az északi falszakaszon lévő délnek, a vár belseje felé néző bástya is, ami belső várként is szolgálhatott. Az északi és a keleti fal találkozásánál lévő rés kapuként szolgált a meneküléshez.

A vár északi irányból közel hasonlóan volt védhető, mint délről. A felsővár északi falainak csak egy része látható a térképen.

Mivel a felsővárnak a nyugati fala teljesen hiányzik a rendelkezésünkre álló térképről, így a vár ezen irányból történő

védhetőségéről csak az esetleges régészeti feltárás után lehetne szólni.

Keleti irányból a vár védelme az akkori mocsárvilág miatt biztonságos volt.

A múltba vesző legenda

Az ikervár hazánk egyik ilyen jellegű jelentős építménye volt. A térképen ábrázolt, emberi kéz alkotta műszaki létesítmény a maga korában nagy építménynek számított. Az összes, a térképen feltüntetett földből épített létesítmény hossza meghaladja a 18 000 métert. A védőművel körbezárt terület nagyságát tekinthetjük 200 ha felettinek.

Feltehetően több népcsoport is lakta az építményt. Ezzel kapcsolatban jelenleg csak feltételes módon lehet bármit is mondani.

Feltételezhető, hogy jelentősebb népcsoport is lakta hosszabb ideig a térséget. Az sem kizárt, hogy a korábbi feljegyzések alapján ismert fejedelem, hadvezér fejezte be a vár falai között földi pályafutását. A népvándorlás korának szokása szerint történhetett a vezér végső nyughelyére szállítása. A terepe az akkori szokásos sírba helyezéshez kedvező volt. A temkezéshez járó földmunka felszíni nyomának gyors, azonnali eltüntetéséhez legalkalmasabb volt a víz. A mocsárvilágban a vízzel történő elöntés lehetősége adott volt a vár közelében. A szemtanúk elnémításához is alkalmas volt a terep. A kegyetlen tevékenységgel megbízottak elhelyezhetőek voltak az összekötő folyosón kívül. Az alsóvár falának, észak és délkelet irányába történő kiszélesedése eltakarta a temetési menetet, az elhantolás színhelyét. A munka végeztével történő visszavonulás az alsóvárból, az összekötő folyosón történt a felsővárba. Amikor a menet a legszűkebb szakaszba ért – bár még itt is kb. 20 m-nél szélesebb volt a folyosó –, akkor érhetette őket a végzetes nyílzápor a falakon kívülről. Az „Ördögárok” területi elnevezése lehet, hogy nem véletlen. A közelben lévő elhagyott rohadai temető térsége is tartalmazhat régészeti értéket.

Az innen néhány kilométerre lévő Kelebia község határában számos régészeti anyag került feltárára.

Már többször felröppent a hír, hogy megtalálták Attila szálláshelyét itt a Duna-Tisza közén. Később bebizonyosodott, hogy tévedtek. Tény, hogy még most is keresik. A hasonló feltételezések alapján az ikervár is lehetett szálláshelye Attilának 453-ban, élete befejező szakaszában.

Beliczay István
ny. erdőmérnök